

Μνήμων

Τόμ. 40 (2023)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΤΕΑΚΑΝΙΚΑ, Από την Αυστρία στις ΗΠΑ: Οι Έλληνες και τα άλλα έθνη στις εφημερίδες της νεολαίας (1859-1865) ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΘΥΡΗΣ, Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα: Η περίπτωση της Indian Civil Service ● ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΥΛΗ, Οι αχρητογράφητοι άνθρωποι της Σμόρνης ● ΡΟΔΗΣ ΛΟΧΑΙΤΗΣ, Η «μακρά διάρκεια» των Μαρκσιστικών ● ΠΟΤΑ ΤΟΥΡΓΕΛΗ, «Αιτούμεν άμεσον απομάκρυνση τούτου». Οι προφυγικοί σύλλογοι του Μεσοπολέμου απέναντι στους «σατραπίσκους» υπάλληλους των υπηρεσιών της αποκατάστασης ● ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΡΕΜΜΥΔΑ, Απόπειρα προσέγγισης μιας ιστορικής τομής: Πόλεμος και Κατοχή στα μηχανουργεία του Πειραιά ● ΡΑΥΜΟΝΑΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ, Η επικοινωνία του Πολέμου και ο πόλεμος της επικοινωνίας. Ο πολιτικός λόγος των δύο αντιπάλων του ελληνικού Εμφυλίου μέσα από τον Τύπο

50 ΧΡΟΝΙΑ ΕΜΝΕ: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Έφη Αβδελά, Αντώνης Λιάκος, Αλέξης Πολίτης, Σοφία Ματθαίου, Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάκης, Πόπη Πολέμη, Χρήστος Τριανταφύλλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, Σάκης Δημητριάδης, Ηλιάς Κολοβός, Ελένη Κυριακίδου, Χρήστος Λούκος, Ιωάννα Πετροπούλου, Βάσω Σειργιάνου, Μάρως Δημητριάδης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Ελευθερία Ζέη, Νικόλαος Πίσσης, Βαγγέλης Σαράφης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, Χρήστος Λούκος, Ολγα Κατσιαρόδη-Hering, Κατερίνα Δέδε, Χρήστος Χατζηγιάννης, Αννέλας Καπουράνης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου

40

ΑΘΗΝΑ 2023

Πάνος Τρ. Σκοτινιώτης, Μαγνησία και πολιτική εν καμίνω, 1934- 1967. Ανατομία της κάλπης και μετασχηματισμοί, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2022

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΕΔΕ

doi: [10.12681/mnimon.39717](https://doi.org/10.12681/mnimon.39717)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΔΕΔΕ Κ. (2025). Πάνος Τρ. Σκοτινιώτης, Μαγνησία και πολιτική εν καμίνω, 1934- 1967. Ανατομία της κάλπης και μετασχηματισμοί, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2022. *Μνήμων*, 40, 271-275. <https://doi.org/10.12681/mnimon.39717>

- Το βουλγαρικό γυμνάσιο Θηλέων αναπτύσσεται σταθερά, κάτι που οφείλεται στην αυστηρή τάξη και πειθαρχία. Η εκπαίδευση των Θηλέων στόχευε στη δημιουργία των μελλοντικών μητέρων, νοικοκυρών και συζύγων, αλλά ένα μεγάλο μέρος των αποφοίτων του βρίσκουν δουλειά ως δασκάλες.
- Οι εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δράσεις των Βουλγάρων στην οθωμανική Θεσσαλονίκη επηρεάστηκαν κυρίως από το βουλγαρικό κράτος και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις άλλες εθνικές και θρησκευτικές ομάδες στην πόλη. Αυτό επιβεβαιώνει την παρατήρηση ότι οι διαφορετικές κοινότητες στα οθωμανικά αστικά κέντρα είχαν μικρή αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Στις αρχές του 20ού αιώνα οι Βούλγαροι στη Θεσσαλονίκη συνέβαλαν στη διάδοση όχι μόνο της ιδέας μιας εθνικής επανάστασης ενάντια στην εξουσία του σουλτάνου, αλλά και του αναρχισμού και του σοσιαλισμού.

Το υλικό στο οποίο βάσισε η συγγραφέας την εμπειριστατωμένη ανάλυσή της είναι διάσπαρτο μεν αλλά αρκετά πλούσιο: μελέτησε στα κρατικά αρχεία Βουλγαρίας, αναμνήσεις και ιστορικά τεκμήρια προσωπικών και οικογενειακών αρχείων, απομνημονεύματα, αρχεία της Βουλγαρικής Εξαρχίας από το Blagoevgrad, το Plovdiv (Φιλιππούπολη), την Ακαδημία Επιστημών της Σόφιας, τη Βιβλιοθήκη Κυρίλλου και Μεθοδίου στη Σόφια, αρχεία της Βόρειας Μακεδονίας, αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών της Βρετανίας, του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, του Ιστορικού Αρχείου Μακεδονίας (Θεσσαλονίκη), της Γενναδείου Βιβλιοθήκης στην Αθήνα, του Μουσείου Μπενάκη, του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου της Ελλάδος, του Τμήματος Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης Ελλάδος και πλούσια βιβλιογραφία. Ο τοπογραφικός χάρτης (σ. 272-273) και οι φωτογραφίες στο παράρτημα καθιστούν πιο «ορατή» την παρουσία της κοινότητας. Έμπειρη ιστορικός η συγγραφέας, μας παρέδωσε ένα βιβλίο με εξαιρετικό, λιτό, αφηγηματικό αλλά και περιεκτικό ύφος. Η μονογραφία αυτή αποτελεί υπόδειγμα αντικειμενικής έρευνας και νηφάλιας γραφής για θέματα που άπτονται μιας εποχής κρίσιμης για τη βουλγαρική, ελληνική, οθωμανική, βαλκανική εθνική και ιδεολογική ιστορία.

ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING

Πάνος Τρ. Σκοτινιώτης, *Μαγνησία και πολιτική εν καμίνω, 1934-1967. Ανατομία της κάλπης και μετασχηματισμοί*, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2022, 730 σ.

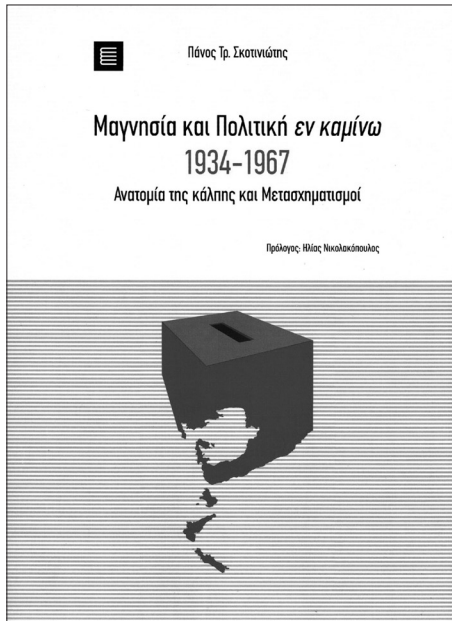
Ένας ογκώδης τόμος προστέθηκε το 2022 στην πλούσια τοπική βιβλιογραφία για τη Μαγνησία. Μια τοπική βιβλιογραφία, ενίοτε παραγνωρισμένη, στην οποία ωστόσο οφείλουμε πολλά τόσο σε επίπεδο ανάδειξης πηγών όσο και πολύτιμης τεκμηρίωσης, που καλύπτει κενά και αναδεικνύει άλλοτε συγκλίσεις και άλλοτε αποκλίσεις του τοπικού από τα γενικά σχήματα και κατηγοριοποιήσεις στο πεδίο της πολιτικής ιστορίας.

Το βιβλίο του Πάνου Σκοτινιώτη συνιστά ιδιαίτερη περίπτωση, (υπόδειγμα τοπικής ιστορίας) το χαρακτηρίζει ο Ηλίας Νικολακόπουλος στον πρόλογο, λόγω

των μεθοδολογικών επιλογών και του τρόπου πραγμάτευσης του θέματος των εκλογών. Ο συγγραφέας, με πλοηγό την πάντοτε πολύτιμη *Καχεκτική δημοκρατία* του Ηλία Νικολακόπουλου, ανέλαβε τη δύσκολη πρόκληση, αξιοποιώντας τις *Στατιστικές των βουλευτικών εκλογών 1936-1964* αλλά και πλήθος τοπικών πηγών –και κυρίως τον Τύπο– να επιχειρήσει την εφαρμογή αυτού του μοντέλου δουλειάς σε τοπικό επίπεδο –εν προκειμένω στη Μαγνησία. Το εγχείρημα ήταν εξαιρετικά σύνθετο, ακόμα κι αν αναλογιστεί κανείς τον όγκο των στατιστικών δεδομένων μόνο των δέκα εθνικών εκλογών που κλήθηκε να διαχειριστεί. Ωστόσο, το μείζον ζήτημα –το οποίο ο Πάνος Σκοτινιώτης απλώς υπαινίσσεται στην εισαγωγή του βιβλίου– και όπου προσκρούει κάθε προσπάθεια επεξεργασίας εκλογικών δεδομένων σε τοπικό επίπεδο, είναι η απόκλιση μεταξύ της διοικητικής και της εκλογικής γεωγραφίας. Στην προκειμένη περίπτωση, διοικητικά η Μαγνησία αναγνωρίστηκε μεν ως αυτοτελής νομός το 1942, ωστόσο εντασσόταν στην εκλογική περιφέρεια Λαρίσης (μίας από τις μεγαλύτερες σε γεωγραφική έκταση εκλογικές περιφέρειες), ενώ οι Σποράδες εντάσσονταν στην εκλογική περιφέρεια Ευβοίας. Αποτέλεσε εν τέλει διακριτή εκλογική περιφέρεια (με εξαίρεση το δημοψήφισμα του 1946) από τις εκλογές του 1958 και μετά, οπότε η διοικητική και η εκλογική γεωγραφία συμπίπτουν. Στο μείζον ζήτημα διαχείρισης αυτής της απόκλισης, ο συγγραφέας προχώρησε με την πλέον ασφαλή μεθοδολογική επιλογή: τη μελέτη ενός «οιονεί» νομού Μαγνησίας για την περίοδο 1936-1956, στον οποίο συμπεριέλαβε τις επαρχίες του νομού –ασχέτως εάν κατά περιόδους υπάγονταν σε διαφορετικές εκλογικές περιφέρειες. Η επιλογή αυτή, εξαιρετικά σύνθετη στην υλοποίησή της, επέτρεψε στον συγγραφέα να αναδείξει –και κατ' επέκταση στον αναγνώστη να αντιληφθεί– τις πολιτικές μεταβολές μεταξύ των εκλογικών αναμετρήσεων και εν τέλει την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις πολιτικές μετατοπίσεις στην υπό μελέτη περίοδο.

Ωστόσο, ο συγγραφέας δεν αρκέστηκε στην παρουσίαση των εκλογικών αποτελεσμάτων της Μαγνησίας, αλλά θέλησε να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τις προεκλογικές διεργασίες και το αποτέλεσμα, λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά από παράγοντες. Κάποιους γενικούς τους αναπτύσσει με τρόπο ευσύνοπτο στο πρώτο μέρος του βιβλίου: τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της Μαγνησίας και οι μεταβολές που επέρχονται στη μακρά διάρκεια (το λιμάνι του Βόλου, η βιομηχανία, τα τσιφλίκια, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Πηλίου), τα ισχυρά τοπικά πολιτικά κόμματα, τα πληθυσμιακά δεδομένα και χαρακτηριστικά, η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού στον χώρο, οι μεγάλες αλλαγές που επιφέρει η εγκατάσταση των προσφύγων και πολλά ακόμη που ενσωματώνονται στα οικεία κεφάλαια αποτελούν τη στέρεα βάση, πάνω στην οποία δομείται το βιβλίο.

Η Μαγνησία ανήκει σε έναν ενδιάμεσο χώρο μεταξύ Παλαιάς Ελλάδας και Νέων Χωρών, γεγονός που επέδρασε και στα πολιτικά της χαρακτηριστικά. Το ζήτημα των τοπικών κομμάτων της Παλαιάς Ελλάδας –και κυρίως της Πελοποννήσου– έχει απασχολήσει την ιστοριογραφία, ενώ η περίπτωση της Θεσσαλίας μόλις τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των μελετητών. Ο συγγραφέας, πολύ ορθά, εντάσσει στη μελέτη του μία συνοπτική και ουσιαστική παρουσίαση των τοπικών κομμάτων της Θεσσαλίας, η οποία αποδεικνύεται πολύτιμη για την κατανόηση π.χ. των δημοτικών εκλογών του 1934, στις

οποίες οι υποψηφιότητες του βενιζελικού Κωνσταντίνου Σπυρίδη και του αντιβενιζελικού Γεώργιου Καρτάλη αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα των παραταξιακών πολιτικών ταυτοτήτων αλλά και των ισχυρών ακόμα οικογενειακών πολιτικών δικτύων της περιοχής. Στις ίδιες εκλογές η υποψηφιότητα του Μιλτιάδη Πορφυρογέννη εκφράζει μια διαφορετική πολιτική ταυτότητα, η οποία, σε συνδυασμό με την ηθιορείτικη καταγωγή του, αποτυπώνονται στο εκλογικό αποτέλεσμα στη μικροκλίμακα. Στις επόμενες δημοτικές εκλογές, που θα διεξαχθούν το 1951, η Μαγνησία θα αποτελέσει χαρακτηριστικό παράδειγμα μεταπικλής αντιπαράθεσης των λεγόμενων «εθνικοφρόνων» δυνάμεων και ενός Κέντρου «συνοδοιοπορούντος» με τη μετριοπαθή Αριστερά. Ωστόσο, ακό-

μα και σε αυτή τη νέα πολιτική πραγματικότητα οι συνέχειες είναι υπαρκτές και αντιφατικές, όπως αναδεικνύει ο συγγραφέας: εστιάζοντας και πάλι στον Γ. Καρτάλη και τη δύσκολη υπερίσχυσή του στον δήμο Βόλου, παρατηρεί εύστοχα ότι «η αντίληψη μιας σύγχρονης κεντροαριστεράς εξακολουθούσε να συμπλέκεται με ριζωμένες νοοτροπίες, παρωχημένες πρακτικές και κατάλοιπα της οικογενειακρατίας» (σ. 225-226).

Η Μαγνησία, παράλληλα, δεν προσεγγίζεται από τον συγγραφέα αυτοτελώς, ως άλλο «μικρό γαλατικό χωριό», αποκομμένο από την υπόλοιπη χώρα και τα μείζονα πολιτικά γεγονότα: τη δικτατορία του Μεταξά, τον πόλεμο, την Κατοχή και την Αντίσταση, τον Εμφύλιο, τις πολιτικές διώξεις και την καχκεκτική δημοκρατία που ακολούθησε. Αξιοποιώντας τη γενική και τοπική βιβλιογραφία, αλλά και τον πολύτιμο τοπικό Τύπο, αναζητά σε κάθε κεφάλαιο τη σχέση, τη σύνδεση του τοπικού με το εθνικό και αντίστροφα, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό και τα ιδιαίτερα πολιτικά χαρακτηριστικά της Μαγνησίας. Η προσέγγιση αυτή αποτυπώνεται στον τρόπο με τον οποίο δομούνται τα επιμέρους κεφάλαια του βιβλίου. Εκκινώντας από το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο, εντός του οποίου προκηρύσσονται οι βουλευτικές εκλογές, ο συγγραφέας παρουσιάζει τα πολιτικά κόμματα και τους πολιτικούς συνασπισμούς που συμμετέχουν και, τέλος, το συνολικό εκλογικό αποτέλεσμα. Στη συνέχεια εστιάζει στη Μαγνησία σε πολλά επίπεδα: ξεκινώντας από την ευρύτερη εκλογική περιφέρεια Λαρίσης, περνά στην οιονεί περιφέρεια Μαγνησίας, στις επαρχίες, στους δήμους αλλά και στο Πήλιο. Όλα αυτά αναπτύσσονται με πλήθος στοιχείων για τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των επιμέρους περιοχών, σε συνδυασμό με τη βαρύτητα της αντιπροσώ-

πευσης σε επίπεδο επαρχιών, το οικονομικό/κοινωνικό προφίλ των υποψηφίων και την κομματική τους ένταξη, αλλά και ταυτόχρονα την ισχύ των τοπικών πολιτικών δικτύων, παράγοντες που απαιτούν ένα πολυδιάστατο ερμηνευτικό σχήμα.

Στις εκλογές του 1936 η μετακίνηση του Γεώργιου Καρτάλη και μιας σειράς υποψηφίων από το Λαϊκό Κόμμα στη Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση, που συντέλεσε στη δραματική μείωση της εκλογικής δύναμης του Λαϊκού Κόμματος, και η περίπτωση του Βάγγου Γκλαβάνη, ο οποίος αποκλείστηκε από τον συνδυασμό του Κόμματος Φιλελευθέρων και κατήλθε ως «ανεξάρτητος φιλελεύθερος», γεγονός που κόστισε εκλογικά στο προαναφερθέν κόμμα, δεν ερμηνεύονται με τρόπο απλό, αλλά απαιτούν σύνθετες νοητικές διεργασίες, όπως συμβαίνει πάντα στην ιστορία. Ο δημοψηφισματικός χαρακτήρας των εκλογών του 1946, δεδομένου ότι το επίδικο ήταν οι δυνάμεις που θα υπερίσχυαν σε αυτές και η θέση τους σε σχέση με το πολιτειακό, ενδείκνυται για κατηγοριοποιήσεις των κομμάτων –αλλά είναι αμφίβολο αν το τριπαραταξιακό σχήμα, το οποίο βρισκόταν τότε υπό διαμόρφωση, αποτελεί χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο. Η αναλυτική παρουσίαση των ψηφοδελτίων των συνασπισμών, της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων και της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης, του Κόμματος Φιλελευθέρων αλλά και της στάσης των πολιτικών δυνάμεων και ακόμα των προσώπων που απείχαν από τις εκλογές, μας επιτρέπει να διακρίνουμε πολιτικά δεδομένα που «θολώνουν», αν αρκестούμε μόνο στην ανάγνωση του γενικού αποτελέσματος. Η άθροιση των ποσοστών της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων και του Εθνικού Κόμματος Ελλάδος με ξεκάθαρη θέση υπέρ της βασιλείας, ως «φιλομοναρχικών δυνάμεων», σύμφωνα με τον συγγραφέα, ανταποκρίνεται τόσο στο διακύβευμα των εκλογών όσο και στην πολιτική θέση των συγκεκριμένων δυνάμεων. Ωστόσο, η κατάταξη της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης και του Κόμματος Φιλελευθέρων στις «κεντρώες δυνάμεις» οδηγεί σε παρανόηση του αποτελέσματος, κι αυτό γιατί το 29% της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης, η οποία επέλεξε να μη λάβει θέση στο πολιτειακό, δύσκολα αθροίζεται με το μόλις 1,04% του ρητά αντιμοναρχικού Κόμματος Φιλελευθέρων, το οποίο μάλιστα στη Μαγνησία συντάχθηκε ουσιαστικά με την αποχή, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας σημειώνει. Το 35-40% της αποχής στη Μαγνησία και το εκκωφαντικό 70% του Βόλου συμπεριλαμβάνει τη συντριπτική πλειονότητα της εκλογικής δύναμης του Κόμματος Φιλελευθέρων.

Στις εκλογές του 1956 η αναμέτρηση μεταξύ της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης και της Δημοκρατικής Ένωσης στη Μαγνησία, μια περιοχή που είχε υποστεί εκτεταμένες ζημιές από τους σεισμούς, διεξήχθη μεταξύ δύο κορυφαίων πολιτικών της περιοχής, του Ανδρέα Αποστολίδη και Γεώργιου Καρτάλη, αντίστοιχα. Η υπερίσχυση της Δημοκρατικής Ένωσης με ποσοστό 52,5%, έναντι 46% της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης, αποκλίνει κατά πολύ από το εθνικό αποτέλεσμα και συγχρόνως καταδεικνύει το μέγεθος αλλοίωσης του εκλογικού αποτελέσματος, που επέφερε ο εκλογικός νόμος, δίνοντας τον ίδιο αριθμό εδρών και στους δύο συνδυασμούς. Τέλος, στις εκλογές του 1958, η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά στη Μαγνησία αναδείχθηκε πρώτη, συγκεντρώνοντας 38,88%, έναντι 31,99% της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης, ενώ στον Βόλο το ποσοστό της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς ανήλθε στο 57,8% –το υψηλότερο ποσοστό του κόμματος

πανελλαδικά. Οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν παραδείγματα αποκλίσεων του εκλογικού αποτελέσματος της Μαγνησίας σε σχέση με το εθνικό.

Στην ανάδειξη του τοπικού στοιχείου, το οποίο όμως επέδρασε και στο εθνικό, συμβάλλει η παρουσίαση των αναπληρωματικών/επαναληπτικών εκλογών –βουλευτικών και δημοτικών. Ο τοπικός χαρακτήρας αυτών των εκλογών έχει ως αποτέλεσμα να θεωρούνται συνήθως αυτές ήσσονος σημασίας, παρότι συχνά σχετίζονται άμεσα με τις βουλευτικές εκλογές, όπως για παράδειγμα η παραίτηση του δημάρχου Γ. Καρτάλη μετά την εκλογή του στη Βουλή, η οποία προκάλεσε την αναπληρωματική εκλογή της 15^{ης} Απριλίου 1956, ενώ την ίδια μέρα εκλογές διενεργήθησαν και στη Σκόπελο.

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του βιβλίου στην τεκμηρίωση και κατανόηση εν τέλει του πολιτικού προσωπικού της Μαγνησίας –βουλευτών και δημάρχων–, σε μία περίοδο μάλιστα που η συγκρότηση συνασπισμών κομμάτων, οι κομματικές συγχωνεύσεις και διασπάσεις προκαλούν, ή έχουν ως αποτέλεσμα, κομματικές μετακινήσεις βουλευτών. Αποφεύγοντας τα εύκολα σχήματα των απολίτικων («προσωπικών φιλοδοξιών»), ο συγγραφέας κάθε φορά επιχειρήσει να διερευνήσει τις πολιτικές συμπεριφορές των προσώπων ανατρέχοντας συχνά στο πολιτικό παρελθόν και την επίδρασή του στο εκάστοτε πολιτικό παρόν των εκλογών.

Στο τέλος του βιβλίου παρουσιάζονται συνοπτικά βιογραφικά σημειώματα των πολιτικών προσώπων της Μαγνησίας, πολύτιμα κι αυτά για την κατανόηση της πολιτικής της περιόδου.

Αναμφίβολα η φράση «υπόδειγμα τοπικής ιστορίας», του Ηλία Νικολακόπουλου, δεν αποτέλεσε σχήμα λόγου. Ο Πάνος Σκοτινιώτης καταδύθηκε στην πολιτική ιστορία της Μαγνησίας και έφερε στην επιφάνεια πλήθος σημαντικών στοιχείων για μια μακρά περίοδο, επιτρέποντάς μας να ξανασκεφτούμε τη σχέση τοπικού και εθνικού στην πολιτική –και όχι μόνο– ιστορία.

KATEPINA ΔΕΔΕ

Χρήστος Λούκος, *Η Ερμούπολη της Σύρου (1821-1950)*. Από το *Λίβερπουλ της Ανατολικής Μεσογείου στη βαμβακούπολη των Κυκλάδων*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022, 638 σ.

Η μελέτη των μεταβολών στην κοινωνία και την οικονομία των πόλεων κατά τη νεότερη και σύγχρονη εποχή, η ιστορία των πόλεων, αποτελεί αναγνωρισμένο κλάδο της σύγχρονης ιστοριογραφίας. Σε αυτήν την κατηγορία ιστορικών μελετών ανήκει και το βιβλίο του Χρήστου Λούκου, *Η Ερμούπολη της Σύρου (1821-1950)*. Ο Λούκος επικαλείται στον πρόλόγο του την ένταξη του βιβλίου σε αυτήν την ιστοριογραφική οικογένεια, και συγκεκριμένα στη γαλλική της τάση. Νομίζω όμως ότι υπάρχει ένα σημαντικό στοιχείο που διαφοροποιεί την Ερμούπολη του Λούκου από άλλες ιστορίες πόλεων. Το αναφέρει αυτό στην πρώτη φράση του προλόγου ο συγγραφέας, αλλά με τόσο χαμηλούς τόνους που κινδυνεύει να περάσει απαρατήρητο από τον ανυπο-